

Saimaan ammattikorkeakoulu
Kuvataide Imatra
Kuvataiteen koulutusohjelma
Taidegrafiikka

Sini Sirén

Omaa ilmaisua etsimässä

Opinnäytetyö 2018

Tiivistelmä

Sini Sirén

Omaa ilmaisua etsimässä, 38 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu

Kuvataide Imatra

Kuvataiteen koulutusohjelma

Taidegrafiikka

Opinnäytetyö 2018

Ohjaajat: korutaiteilija Tarja Tuupanen, taidekriitikot Veikko Halmetoja ja Lotta Pyykkönen

Huomioita epävarmuudesta- teos on tekijänsä ensimmäinen taiteilijakirja. Taiteilijakirja tarkoittaa luovasti toteutettua kirjaa, jossa kirjan tavanomaisista ominaisuuksista poiketaan. Nimensä mukaisesti teos esittelee löydöksiä epävarmuuden kokemuksesta, tekijän oman taiteellisen ilmaisun keinoin. Epävarmuus soluttautuu hyvin moneen asiaan elämässä, jota on haluttu tutkia juuri sen jokapäiväisen ja kaikkia koskettavan luonteen vuoksi.

Kirjallisessa osuudessa esiintyvät aiheet ovat tukeneet tiiviisti teoksen tekoprosessia. Epävarmuutta aiheena ei ole esitelty sen enempää kuin inspiraation vuoksi on ollut tarvittavaa. Pääasiassa tekstissä on tutkittu tekijän taiteelliseen ilmaisuun liittyviä valintoja ja mielenkiinnon kohteita lopputyön aikana. Tämä on ollut tärkeää sujuvan ilmaisun saavuttamiseksi.

Tekstissä on pohdittu kuvallisen ja tekstuaalisen ilmaisun yhteistyön mahdollisuuksia yleisesti sekä erikseen taiteen että runouden välillä. Tekijä on myös pohtinut tekoprosessin aikana löytynyttä minimalistista ilmaisuun kirja-teoksessa. Taiteilijakirjan ammattimaisen muodon saavuttamisen vuoksi taiteilijakirjoista itsestään on myös oma luku. Kirjoitelma käsittää myös tarkan kuvauksen lopputyönä syntyneen teoksen tekoprosessista suunnitteluvaiheesta valmiiksi teokseksi.

Asiasanat: minimalismi, kokeellinen runous, visuaalinen runous, konkreettinen runous, taiteilijakirjat, taiteellinen ilmaisu

Abstract

Sini Siren

Looking for my own artistic expression, 38 pages

Saimaa university of Applied Sciences

Faculty of Fine Arts Imatra

Degree Programme in Fine Arts

Printmaking

Bachelor's Thesis 2018

Instructors: Ms Tarja Tuupanen, jewellery artist and art critics Veikko Halmetoja and Lotta Pyykkönen

Abstract

"Observations on uncertainty" is the first artist's book by its author. Artist's book is a creatively made book, in where the normal features of the book deviate from normal.

As the name suggests, the book presents findings on feelings of uncertainty in daily life, utilizing the author's own artistic expression as a narrative method. Uncertainty seeps into many things in life, and for that reason one wants to study its daily effects on everyone.

The themes present in the essay have provided a steady foundation to the creative process. Uncertainty as a theme has been presented only in an amount necessary for it to provide creative inspiration for the process. The main area of study has been the artist's choices and interests while working on the degree.

This has been important for achieving flowing artistic expression.

The themes are:

The possible co-operation of both visual and textual expression in general, and also specifically between art and poetry. The author has also contemplated her recent shift to minimalistic expression notable in the degree work. To achieve professional form, one chapter is included about artist's books themselves in general. The writing also includes a detailed description of the process from planning stages to a complete work.

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Mistä inspiraatio työhön?	6
3 Työn aloittaminen	7
3.1 Hyvän taiteilijakirjan kriteerit selväksi	7
3.2. Suunnitteluprosessin aloitus	9
4 Henkilökohtaisesta kokemuksesta yleiselle tasolle - aiheena epävarmuus	11
5 Poimintoja taiteilijakirjakokoelmasta	13
6 Löytynyt ja valittu ilmaisutapa kirjassa	14
7 Inspiroivia teoksia	20
8 Kuvan ja sanan yhteistyön menetelmiä	22
9 <u>Tekstitaide</u>	24
10 Kuvataiteen ja runouden yhdistäminen	26
11 <u>Taiteilijakirjoista</u>	29
12 Käytännön tekovaiheet	30
13 Lopputulos	33
Kuvat	36
Lähteet	37

1 Johdanto

Kirjallinen osuus koostuu pääasiassa usean omaan taiteelliseen ilmaisuun liittyvän osasen ja omien ilmaisullisten mielenkiinnonkohteiden pohdinnasta opinnäytetyöni aikana. Valitsin kirjallisen aiheeksi oman taiteellisen ilmaisun tutkimisen, millaiseksi se muodostuu lopputyössä, sillä koen, että se on minulle tulevaisuutta ajatellen tällä hetkellä kaikista hyödyllisintä.

Tavoitteena kirjallisessa oli, että oman taiteellisen kielen ymmärrys tulee olemaan vahvemmalla pohjalla kuin ennen. Sillä eniten aikaa opinnäytetyötä tehdessäni käytin omien taiteellisten viestien hiomiseen teoksessa sellaisiksi että ne pystyisivät herättämään mahdollisimman monipuolisesti ajatuksia teoksen aiheesta persoonallisella tavalla. Sellaisella tavalla jonka kanssa koen olevani kuin kotona, puhuvani lähes kuin toista äidinkieltä. Kirjoitusprosessi kulki hyvin tiiviisti sen mukaan. millaista tietoa tunsin tarvitsevani opinnäytetyön lopputuloksen onnistumista varten.

Teemoiksi muodostuivat:

Tekoprosessi

Taiteilijakirjat

Minimalistinen ilmaisu

Epävarmuus

Tekstin ja kuvan yhteistoiminta yleensä

Miten runous ja kuvataide vaikuttavat toisiinsa

Lopputulos

Tukea ja apua oman ilmaisun kypsyttävään pohdintaan olen pyrkinyt löytämään tutkimalla taiteilijakirjojen maailmaa, minimalistista taidetta, omaa tapaani ajatella yleensä, ajatuksia taiteesta, työskentelyprosessiani, aihettani epävarmuutta omien että muiden silmien kautta, sekä kirjallisen ja visuaalisen ilmaisun yhteistyötä niin

runoudessa, kuvataiteessa kuin yleisesti tekstin ja kuvan välillä. Opinnäytetyössä ja siksi myös kirjoitelmassa nämä aiheet ovat tärkeitä teemoja. Kaikki nämä aiheet pujottuvat yhteen sen punaisen langan varaan, että koitan selventää tekemäni taiteilijakirjan eri osasia itselleni, että teoksesta tulee mahdollisimman laadukas. Että oman taiteellisen kieleni osaset tulevat minulle itselleni tutuksi ja niitä on helpompi hallita. Taiteilijan vahva yhteys omaan visuaaliseen kieleen on erittäin tärkeää. Muuten omien näkemyksien ja sisäisen maailman ilmaiseminen on hankalaa.

On ollut hyvin mielenkiintoinen matka tutkia erilaista rajan rikkomista. Taiteilijakirjat ovat luonteeltaan sellaisia, että ne pyrkivät kirjan perinteisistä määritelmistä mahdollisimman kauas. Myös runouden ja visuaalisten taiteiden välinen kanssakäyminen edesauttaa uusien lajihybridien syntymistä ja tuo uraauurtavasti uutta kummankin taiteenlajin sisälle. Oli myös mielenkiintoista tutkia minimalistisen ilmaisun ainutlaatuista ominaisuutta olla mutkattomasta olemuksestaan huolimatta todella puhuttelevaa ja vaikuttavaa.

Epävarmuuden koen tärkeänä aiheena taiteilijakirjassani, koska se on elämän perusfakta, se on pakko hyväksyä ja sen kanssa täytyy elää. Elämä on arvaamatonta. Se koskettaa minua, mutta myös kaikkia muita. Omassa taideteoksessani olen pyrkinyt esittelemään epävarmuutta aiheena niin monipuolisesti kuin mahdollista, minimalistisen tyylin keinoin. Kirjallista tehdessäni tulin kuitenkin tulokseen, että teos ei hyödy niin paljon epävarmuuden aiheen syvällisestä tutkimisesta. Tuntui, että halusin juuri käytännön hyödyn vuoksi omaa tulevaisuutta ajatellen keskittyä enemmän oman ilmaisun, oman taiteellisen ääneni ja sen mahdollisuuksien tutkimiseen.

Kirjan valitsin siksi välineeksi epävarmuuden aiheen käsittelyä varten opinnäytetyössä, koska haaveenani on ollut pitkään tehdä oma kirja, ja sivumäärän paljous antaa mahdollisuuden kertoa useita ideoita kerralla. Opinnäytetyöni tulisi siis olemaan mahdollisimman hallittu taiteilijakirja sisällön

rikkaudesta huolimatta. Kirja on perinteisesti sidottu, mutta osa sivuista on muun muassa läpinäkyviä tai peilaavaa materiaalia.

Olen pyrkinyt luomaan jotain puhuttelevaa sivujen valkoisuuden ja siron kuvituksen avulla. Noin satasivuisen kirjan ideana on muunmuassa se, että sivuilla olevat elementit kulkevat kirjassa aukeaman laidalta toiselle erilailla läpinäkyvien sivujen pinnalla. Sivun kääntyessä siis aukeaman tarina muuttuu. Kirjassa olevat materiaalit on pohdittu tarkkaan, jokaisella on jokin tarkkaan harkittu funktio. Näillä keinoin olen yrittänyt sanoa epävarmuudesta mahdollisimman paljon.

Ilmaisustani nousevia aiheita olen pyrkinyt perustelemaan ja pohtimaan monipuolisten lähteiden sekä omien mielipiteitteni avulla.

Teoriaosuutta ovat olleet muodostamassa esimerkiksi: Kai Mikkosen (2015) Kuva ja sana, visuaalista ja tekstuaalista ilmaisua yhdistävät runokirjat: Tekla Inarin (2017) Siniset vuodet ja Saku Soukan (2016) Paperipeili, Rikhardinkadun kirjaston taiteilijakirjakokoelma Helsingissä, Tiina Lehikoisen ja Jouni Teittisen (2012) toimittama Tuli & Savu-runous lehden erikoisnumero Tekstitaide, Miller, S. (2008) ja Chen J. (2013) 500 Handmade books vol 1 ja 2, Taneli Eskolan (2009) Valon aakkoset - valokuvakirjat Suomessa (2009), Niklas Bengtssonin (2017) Kirja erikoisena esineenä, Tatjana Bergeltin (2014) Luonnollisesti- taiteilijakirjoja Suomesta, kokeellista runoa keräävä Nokturno.org-sivusto sekä internetistä löytyneet minimalismista kertovat artikkelit, monet muut uutisartikkelit sekä taiteilijaesittelyt.

2 Mistä inspiraatio työhön?

Aloin kirjoittamaan viimeisenä vuonna ammattikorkeakoulussa runoja. Koen tärkeäksi aloittaa tekstini tästä aiheesta. Sen takia, koska hyvin moni idea, joita opinnäytetyöhön muodostui ja pääsi mukaan, muovautui näistä runoista. En sanoisi niiden olevan edes kovin laadukkaita. Mutta jatkoin kirjoittamista, koska

huomasin, että sain niiden avulla avattua mielenmaisemaani. Sain kirjoitettua näkyville aihepiirejä, jotka kiinnostavat. Ymmärsin runoja tehdessä ja runokirjallisuuteen ensi kertaa tutustuessani, että runoteos voi olla äärettömän visuaalinen monella tavalla, vaikka ei sisällä valokuvamaisia kuvia. Esimerkkinä Silja Kejosen (2017) teos Vihkilumen talo jossa oli käytetty kiehtovasti monitulkintaista sanastoa. Tulkinnan ja tekotapojen moninaisuus sanojen parissa alkoi useissa teoksissa viehättää. Uskon, että tämä monitulkintaisuus heijastuu lopulliseen teokseeni voimakkaasti.

Tekemistäni hyvin perinteisen mallisista runoista alkoi muodostumaan päässäni kuvia ja aloin keräämään niitä ylös. Käsitin, että taiteilijakirjan tekeminen voisi olla sopiva valinta lopputyöksi, sillä se sopisi hyvin säilytyspaikaksi runoilleni että niille kuville, jotka niistä päässäni syntyivät. Eniten kiehtoi, että niiden välille voisi koittaa luoda vuorovaikutusta. Eli lopputyö voisi olla kiinnostava mahdollisuus yhdistää uusi innostus, runot, kuvataiteeseen.

Päädyin siten tutkimaan syvemmin sitä, miten kuvat ja teksti voivat laaja-alaisesti keskustella keskenään. Vurityin myös runojen kautta tutustumaan sana- ja kuvataiteen väliseen maailmaan, erityisesti kokeelliseen runoon sekä myös kuvataiteeseen, jossa runoutta hyödynnetään teoksen osana. Aiheisiin tutustuessani totesin kirjan olleen hyvä valinta runo- ja kuva-aiheiseen sillä sain tilaisuuden tutustua itselleni hyvin tuntemattomaan mutta samalla erityisen paljon kiehtovaan aineistoon.

3 Työn aloittaminen

3.1 Hyvän taiteilijakirjan kriteerit selväksi

Selkeän, laadukkaan linjan valitseminen kirjaan oli todella tärkeää ja löysin paljon inspiraatiota kirjan mahdollisuuksista muun muassa aiheeseen liittyviltä internetsivustoilta tai kirjoista, kirjansitojien neuvoista ja myös taiteilijakirjanäyttelystä. Suomen kirjataiteen komitean Vuoden kauneimmat

kirjat-internet sivustolta löytyy pitkä lista siitä, millainen kirja nähdään hyvänä palkittavana taiteilijakirjana. Kyseisen raadin arvostelussa kiinnitetään huomiota muunmuassa *typografiaan, materiaaleihin, tekniseen toteutukseen ja taiton luomaan kokonaisvaikutelmaan*. Kirjassa tehdyt valinnat pitää olla tehty tarkoituksenmukaisesti ja kokonaisvaltaisesti niin, että ne ottavat kirjan kaikki pienimmätkin osat huomioon. Jopa kirjan suojapäällyksellä voi olla jokin tehtävä, mikä lisää kirjan sisällä olevaan tarinaan uutta sisältöä. Toteutuksen on hyvä olla myös jollain tavalla innovatiivinen eikä vain toistaa jo vakiintuneita ideoita. (Kauneimmat kirjat 2018.)

Koitin ottaa monesta listassa ilmenevästä asiasta oppia. Taiteilijakirja on kaikkine osineen iso taiteellinen kokonaisuus, tavanomaisen pienestä koostaan huolimatta täynnä toisiaan tukevia valintoja, jotka tuovat teoksen ydin ideaa esiin. Valintojen toimivuus saa aikaan sen että kirjan aihe välittyy mahdollisimman selkeästi, raikkaasti ja voimakkaasti. (Kauneimmat kirjat 2018.) 500 Handmade Books vol. 1 (Miller S 2008) ja sen toiseen osaan (Chen J 2013) on koottu onnistuneita taiteellisia käsin tehtyjä kirjoja. Kaikissa teokseen valituissa töissä kirjan perusominaisuuksista on poikettu yhdellä tai useammalla tavalla. Samalla jokainen kirjan osan sidostyyppistä ja sivumateriaalista fontteihin tukevat toisiaan niin, että teoksesta välittyy sen ydinidea selkeästi.

Koska kirja on monien osien summa, kokonaisuuden hallinta ei ole helppoa, vaan siihen vaaditaan monesti paljon kokemusta. Taiteellisessa kirjassa ei välttämättä edes ole juonta, joka kulkee selkeästi alusta loppuun. Se lisää haastetta. *Kirjataiteilija luo kirjaan aistimusrakenteita, mielikuvasilloja monenlaisten aineistojen välille*. Ajatukset päätyvät kirjaan kuin "turvaan". (Eskola 2009, 32.) Viimeisellä sivulla Valon aakkoset kirjassa sanotaan kuvaavasti: *Näyt ja ajatukset rakentuvat paperin ja painomusteen kirjokanneksi*.

3.2 Suunnitteluprosessin aloitus

Suunnitellessa ensimmäistä versiota kirjasta tärkeimpiä asioita olivat minulle ensin, että muotoiltu runomaailma muodostaa mielenkiintoisia kokonaisuuksia kuvien kanssa. Tärkeää oli myös, että kuvissa on paljon tarttumapintaa ja tulkinnanvaraa katsojan omissa ajatuksissa. Opinnäytetyöseminaareissa sain hyvän neuvon, että kirjan ei tarvitse kertoa aivan kaikkea, vaan se voi myös jättää arvoituksia. Suunnitteluprosessin edetessä haastetta tuotti se, että kirjan sisällön tulisi olla riittävän monipuolinen mutta kuitenkin yhtenäisen teeman omaava kaikilta osilta. Hainhan samalla teoksen sivuille sisällön rikkautta, koska olin rajoittanut kirjan hyvin perinteisen, sidotun kirjan malliseksi. Taiteilijakirjassa minulle oli myös erittäin tärkeää, että kirjan tekijällä eli minulla, on jotain sanottavaa. Tatjana Bergelt, kirjataiteilija kysyykin *Miksi tehdä taiteilijakirja jos sinulla ei ole mitään sanottavaa?* (Kujamäki 2015, 21.) Vältin myös suuresti kirjan päätymistä ”lasten kuvakirjamaiseksi” alusta alkaen, mikä on aivan erillinen lajinsa.

Ensimmäinen prototyyppi taiteilijakirjasta alkoi syntyä hitaasti nipuista A4-paperia. Sivumateriaalin kasvaessa ei ollut ollenkaan alusta asti selvää, mikä tulee olemaan kirjan sisällön teema tai kirjan materiaalivalinnat. Aluksi pelkkä innostus omasta kirjasta vei eteenpäin.

Ensimmäisenä varmaa kirjassa oli se, että kaikki sivut eivät tule olemaan samasta materiaalista. Käytössä tulisi olemaan myös läpinäkyvää materiaalia, jota olen mieltynyt käyttämään omissa teoksissani aiemminkin. Uskon, että yksi edellisistä töistäni opinnoissa oli suuri innoittaja tekoprosessin alussa. (Kuva 1.) Silloin koin onnistuneeni todella hyvin juuri läpinäkyvän materiaalin hallinnassa. Oman taiteellinen puhe tuntui kehittyvän merkityksellisesti päästessäni käsiksi läpinäkyvään materiaaliin.

Kuva 1. Ensimmäinen kirje peloistani, 2016

Ensimmäinen kirje peloistani (Kuva 1) on oma teokseni, jonka tein Kommentti 2 näyttelyyn 2016 lopussa Imatran taidemuseoon. Teoksessa kyse on siitä, että pinnoilla olevat erilaiset kuvat erottaa plexilasi tason eri puolille. Esimerkiksi katoavat jalanjäljet ja kuvan kartasta.

Sivut olivat suunnitelmassa tulevaa teosta varten aluksi paljon värikkäämpiä, mutta siirryin pikkuhiljaa jo minulle tuttuun tyyliin, jonka avulla olin myös onnistunut edellä mainitussa työssä. (Kuva 1) Suunnittelun edetessä oli jännittävää, kuinka huomasin alussa kiehtoneen värikkäämmän uuden tyylin ajautuvan automaattisesti sen sijaan kohti sitä, jolla olin mielestäni parhaiten onnistunut monesti koulun aikana. Tämä tyyli oli paljon yksinkertaisempi ja väritön. Martti Jämsä, joka on myös tehnyt monia taiteilijakirjoja, kertoo, että taiteilijakirja voi olla myös mustavalkoinen, ja silloin kaikista eniten merkitsee kuvien voima ja kokonaisuus. (Kujamäki 2015, 24) Koko myöhemmän suunnitteluprosessin ajan kirjassa pysyi idea siitä, että hyödyntäisin sivujen läpinäkyvyyttä kerrostamalla sivujen kuvia. En kuitenkaan osannut aavistaa ollenkaan, kuinka yksinkertaiseksi ilmaisu tekoprosessin lopussa tulee muovautumaan.

Siirryin suunnitteluprosessin jälkeen nopeasti tietokoneelle kasaamaan kirjaa, ja vasta kun pääsin tekemään varsinaista teosta tietokoneelle, monia vielä auki jääneitä asioita kirjan sisällössä alkoi selvitä.

4 Henkilökohtaisesta kokemuksesta yleiselle tasolle, aiheena elämän epävarmuus

Tässä luvussa kerron ytimekkäästi valitsemastani aiheesta kirjassa.

Opiskelujen aikana olen päässyt paremmin selville niistä aiheista, joista olen kiinnostunut tekemään taidetta. Olen oppinut paljon muutakin kuin vain taiteen tekniikkoja. Tietoisesti olen yrittänyt lajentaa maailmankuvaani ja ymmärrystä elämästä. Ajattelen, että mitä enemmän tunnen itseäni ja maailmaa, niin teoksien tekeminen selkeytyy entistä enemmän. Mielipiteet ja näkemykset selkeytyvät, intohimoakin ilmaista itseään ja tuntemuksiaan maailmaa kohtaan tulee sen myötä entistä enemmän.

Aihepiiri on lähtenyt hyvin paljon oman todellisuuden ja elämän kokemisen maastosta. Haluan kuitenkin siirtyä työstäessä aiheissa yleiselle tasolle. Haluan teoksissani (vaikka ilmaisenkin itseäni toki erittäin paljon itseni takia), että jos teos on esillä, katsoja saa siitä myös paljon. Näen, että taiteilijan tavoite voi olla myös pyrkimys tietoisesti siihen, että joku muukin saa teoksesta paljon irti, eikä tekeminen tarvitse olla vain omaa itseä varten.

Kirjan ydinsisältö, se mitä yritän kirjallani kertoa, ei ollut laisinkaan selvää vielä joulun aikoihin. Oli kummallista, että tein kirjaani suht pitkälle ilman tietoa siitä mitä haluan eniten teoksellani sanoa. Tietokoneellekin oli jo syntynyt useampia kuvia, enkä ollut varma mikä on kaikkia ideoita yhdistävä tekijä. Opinnäytetyö ohjaajani huomautti asiasta. Katsellessani kuvia kuitenkin huomasin, että sekä runoissa että kirjaan kertyneissä kuvissa sekä itse materiaaleissa oli yksi yhdistävä tekijä. Kaikki tuntui henkivän epävarmuuden kokemuksesta elämässä.

(Jo luonnostellut häipyvät askeleet, labyrintit, läpinäkyvät sivut.) Aiheen noustessa pintaan teoksen tekeminen oli entistä helpompaa. Jo keksityt ideat käsittelivät aihetta jo monella eri tavalla, toki aiheen sisäistämisen jälkeen ideoita tuli todella monta lisää. Epävarmuuden kokemukset omasta elämästä heijastuivat suoraan kirjan kuviin mutta vain oma elämäni ei ollut inspiraation ja aiheen tuntemisen lähteenä.

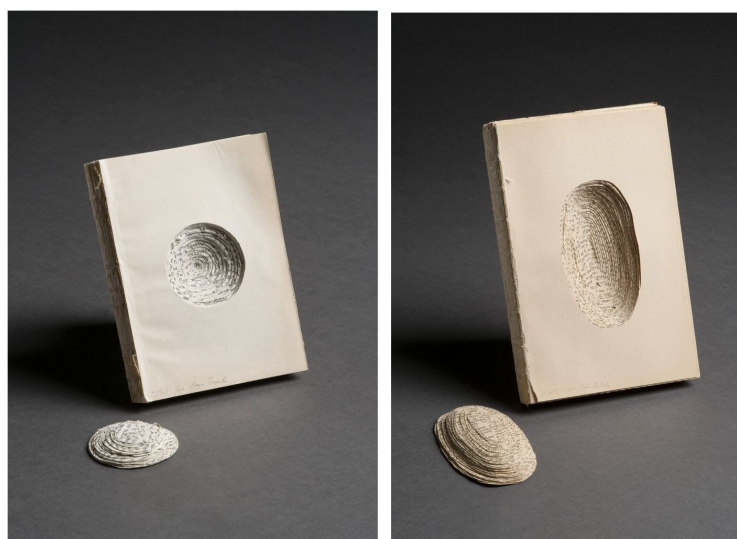
Sillä tärkeäksi ideoiden monipuolisuuden lisäksi nousi, että näkökulmat olisivat todella aitoja. Toivoin saavani aitoja näkökulmia aiheeseen liittyen katsomalla paljon laadukkaita haastatteluvideoita ja kanavia Youtubesta. Tuntui että ihmisten kertomat aidot tarinat kannustivat entistä enemmän tutkimaan aihetta visuaalisesti, tällä kertaa verrattuna vaikka aiheen kirjallisuuteen. Erilaisten kanavien tekemät haastattelut olivat todella laadukkaita, mielenkiintoisia ja koskettavia. Esimerkiksi Special Books by Special Kids kanavan tekemät haastattelut monenlaisista elämän näkemyksistä nuorista ja lapsista suurienkin vaikeuksien äärellä avasivat silmiä ja myös InvisiblePeople-kanavan tekemät haastattelut kodittomien elämästä. Monessa videossa käsiteltiin muun lisäksi myös paljon kunkin omaa henkilökohtaista epävarmuutta elämässä aiheuttavaa asiaa. Kun huomasi konkreettisesti, kuinka montaa ihmistä epävarmuus elämässä koskee erilaisilla tavoilla, se lisäsi tekemiseen aivan erilaista paloa.

Toivoin, että tekemällä teoksen aiheesta olisin saanut itselleni selitettyä epävarmuuden kokemuksen eteeni kuvallisesti, selkeästi, sillä kuvat jotka olisivat todella monimutkaisia, pitäisivät sisällään liikaa itse epävarmuuteen kuuluvaa monimutkaista olemusta itsessään. Kirja voisi olla kuin työkalu omien epävarmuuden tunteiden hyväksymiseen ja tutkimiseen. Enempää en aiheesta ehtinyt edes lukea, sillä kaikki aika meni opinnäytetyön aikana enemmän juuri ilmaisun tutkimiseen.

5 Poimintoja taiteilijakirjakokoelmasta

Inspiraatiotavarten kävin suunnittelun lomassa katsomassa taiteilijakirjakokoelmaa Helsingissä kaupunginkirjaston kokoelmissa Rikhardinkadun kirjastossa. Esillä oli taiteilijoiden tekemiä kirjoja vitriineissä. Erikseen oli myös useita taiteilijakirjoista ja teksti- ja kuvataiteen välistä suhdetta pohtivaa aineistoa selattavaksi. Muun muassa Tuli&Savu-runous lehden erikoisnumero Tekstitaide (2012), jossa keskityttiin vain runon ja kuvan välisen rajanrikkomisen käytäntöihin.

Osa kirjoista oli yksinkertaisempia, osa täynnä erilaisia osasia. Jotkin teokset keskittyvät enemmän pelkästään kuviin ja toisissa myös/tai pelkkään tekstiin. Kokoelman näkemisen jälkeen uskalsin luottaa omaan ilmaisuuni juuri tekotapojen laajuuden konkreettisesti nähtyäni. Muistan, että itseäni viehättivät eniten teokset, joissa ilmaisu oli yksinkertaisen kaunista. (Kuva 2 ja 3) Esimerkiksi Kaija Poijulan, Piste (2012) ja Pilkku (2012). Poijula on tuonut teoksissa niinkin yksinkertaisin kirjoitusmerkkeihin kuin pisteeseen ja pilkkuun uutta syvyyttä. Katsojana alan ymmärtää suurempaa merkitystä vain yhden pisteen ja pilkun kerrostumien takana. *Pilkku merkitsee taukoa, pilkun kohdalla voi vetää henkeä – ja sitten jatkaa., Piste merkitsee päättymistä. Pysähdystä, ennen jatkamista.* (Rik Art)

Kuva 2 ja 3 Kaija Poijula Piste 2012 (RikArt) ja Pilkku 2012 (RikArt)

Penjami Lehdon (2015) hieno muistiinpano luutii-kulttuuriyhteisön blogista sopii minusta täydellisesti näihin kahteen teokseen (Kuva 2 ja 3) vaikka kuvaakin lauseellaan alunperin visuaalisen runouden olemusta. “Kyseenalaistaa yhden merkin kaksikulotteisuuden tekemällä siitä kerrostuneen monimerkityksellisyydellään”.

Nämä teokset myös kuvaavat ehkä parhaiten sitä, mikä minua kiinnosti oman taiteellisen työni parissa lopputyön aikana. Oivaltavien uusien minimalististen ratkaisujen keksiminen ja niiden puhuttelevuus, luovan kirjoittamisen ja kuvataiteen yhdistäminen. Näistä kerron seuraavaksi.

6 Löytynyt ja valittu ilmaisutapa kirjassa - Minimalismi

Tavakseni tuoda ajatuksia esille taiteessani olen koulun aikana löytänyt yllätyksekseni hyvin pelkistetyn tyylin. Olen kysynyt itseltäni, miksi olen tuntenut tietoisesti olevani eniten kotonani juuri tällaisessa kuvakielessä jo melkein kolme vuotta. Tämä selvisi lopputyön kuvamaailmaa viilatessa, ja nämä olivat mielestäni tekoprosessin hienoimpia hetkiä. Huomasin, että pienin mustavalkoisin harkituin elementein rakennetut kuvat ovat kuin johtimia, joiden kautta tunnen olevan eniten yhteydessä ajatuksiini. Suurta iloa sain siitä, kun yritin ymmärtää omaa tyyliäni. Ja etenkin siitä miten sain syvennettyä sen kertomaa tarinaa entisestään.

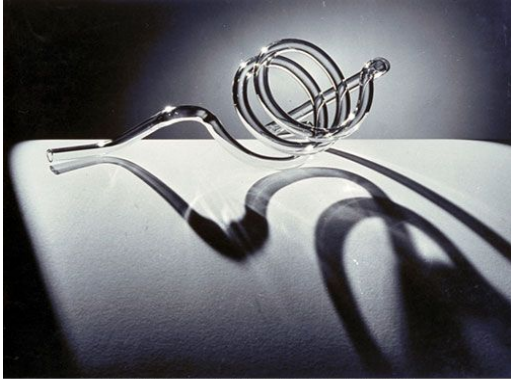
Aivan lopputyöprosessin aluksi, kun tutustuin runoihin, ihailin sitä, miten jo kaksi pientä sanaa mustalla valkoisen paperin tyhjyydessä voi luoda todella monia mielikuvia. Innostuin varmasti tätä kautta ideasta monimutkaisten epävarmuuteen liittyvien ajatusten selkeyttämisestä riisuttuun mutta samalla rikkaasti ajatuksia herättävään kuvakieleen, jossa katsojalle jää paljon tilaa ajatella ja tuntea monipuolisesti valitsemaani teemaan liittyviä asioita sivujen valkoisessa tilassa. *Joillakin runoilijoilla oli pyrkimys siihen että miten olisi mahdollista kokea kirjallinen teos tilallisesti* (Mikkonen 2015, 226) Tuntui mielenkiintoiselta tavoitteelta kuvata

epävarmuus vain muutaman elementin avuin. Miten muutamasta sanasta paperilla tulee jotain suurta. Tunnistin hyvin pian oman tapani ajatella taiteestani “minimalistisen”-taidesuuntauksen kuvauksen alta.

Tiedostin kuitenkin, että tavoitellussa minimalistisuudessa on oma kompastuskivensä, jota on kritisoitu, että mitä minimalistisempaa taide on, niin selityksiäkin voi olla jos jonkinlaisia. (Kramer.) Tästä huolimatta huomasin pitäväni monesta ajatuksesta minimalismin puolesta. Minimalistisessa taiteessa tärkeää on teoksen taustalla tapahtuva ajatustyö. (Jyväskylän yliopisto, 2010) Työstäessä mikään ei olekaan sen jännittävämpää kuin asioiden syvällinen ajatteleminen ja tutkiminen.

Minimalistinen kuva on kaukana ulkokuoren runsaudesta, mutta se ei tarkoita ettei taiteilijalla olisi aitoa vaivannäköä ilmaisunsa suhteen tai että tällaisesta taiteesta ei olisi tarkoituksenmukaista sisältöä tai tekemisen paloa. Minimalismi parhaimmillaan tuo yksinkertaisten muotojen kautta ympäröivän maailman havainnot erittäin lähelle ja keskittää huomion teoksessa olennaiseen. *Kuvittele että sinulla olisi 100 sanaa käytössäsi että voisit selittää jonkin asian jollekulle. Nyt kuvittele että sinulla on vain 10 sanaa käytössäsi selittää sama asia uudestaan.* (Ibrahim 2016).

Itseäni innostavia esimerkkejä voisin ottaa kahdesta taiteilijasta, joiden teoksissa on ainakin jotain minimalismiin viittaavaa:

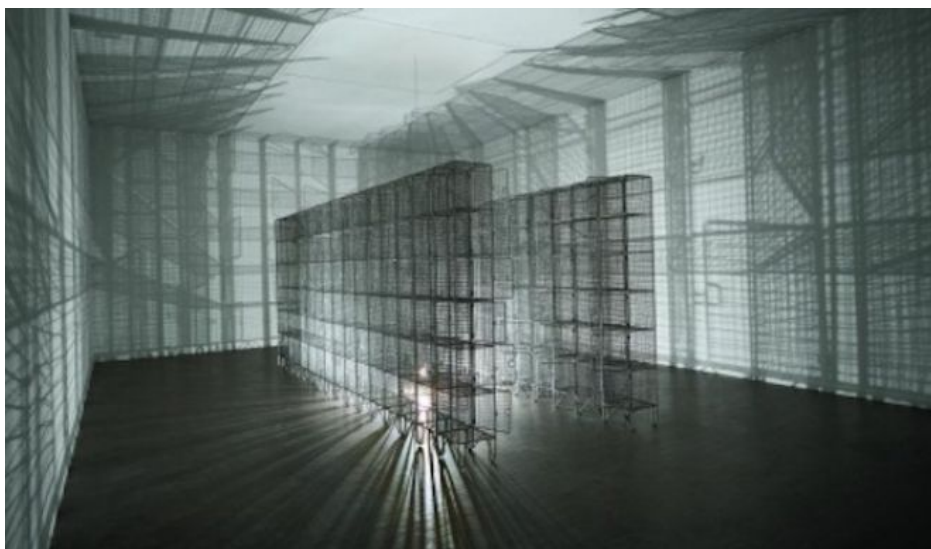

Kuva 4. Laszlo Moholy-Nagy, Laboratory Glass Study, 1938 ja 5. Laszlo Moholy-Nagy, Double Loop, 1946

Laszlo Moholy Nagy, jonka taide innoittaa minua sen takia, että hän käyttää myös (Kuva 4 Ja 5) läpinäkyviä elementtejä ja paljon tilaa kaksiulotteisissa teoksissaan olevien hauraiden elementtien ympärillä, kertoo ajattelevansa että sisältö teoksessa on kaikista tärkein, hänen oman ilmaisunsa olleen myös välillä erittäin pelkistettyä. (Moholy-Nagy, 2009) Pleksistä valmistuneen Double Loopin aikana (Kuva 5) Moholy-Nagy oli jo hyvin sairas ja halusi kuvata tuntemuksiaan senhetkisestä tilanteestaan veistoksellaan (The Art Story.)

Mona Hatoumin minimalistisuutta henkivä ilmaisu kiehtoo väkevyydessään. Hänen teoksissaan saattaa olla minimalismille tyypillisiä selkeitä muotoja kuten ruudukkoja (Kuva 6). Teosten vaikuttavuus ja aihepiirit ovat silti omaa laatuaan. Sederholm (2001) totetaa *Tämäkö taidetta?* kirjassaan Hatoumin teoksista että *Minimaalinen määrä elementtejä tekee maksimaalisen vaikutuksen*. Teoksissa olevat elementit ovat tarkkaan harkittuja tietynlaisen tunnelman tai tarinankerronnan saavuttamiseksi. Monissa teoksissaan Hatoumilla on tavoitteena saada ihminen kokemaan olonsa teoksen äärellä vieraaksi, aivan kuin saapuisi

uuteen asuntoon kaiken ollessa tuttua mutta silti samalla aivan uutta.

Kuva 6. Mona Hatoum Light Sentence 1992

Light Sentence (Kuva 6) on ruudukkoita täynnä oleva häkkimäinen muodostelma jonka keskellä on valo, joka liikkuu muodostaen erilaisia varjoja. Katsoja voi mennä teoksen sisään. Teoksessa kyseessä on samalla tavalla erikoiseen tilaan astumisen erikoisuudesta (Sederholm 2001, 165) Teoksessa esimerkiksi häkin jämäkkyys keskustelee sen ulkopuolelle jäävien häkistä seinälle heittäytyvien taipuisien varjojen kanssa. Varjot aiheuttavat teoksen keskellä oleva liikkuva hehkulamppu. (Robertson 2016). Teoksen osasissa on paljon symboliikkaa ja mielenkiintoisia eroavaisuuksia. Omaan mieleeni Robertsonin tekemistä havainnoista työssä tulee teoksesta se, että häkin sisällä seistessä on tuskaista katsoa häilyviä häkin reunoja seinillä niiden ollessa ympärillä kuitenkin todella vankat. Tai sitten mieleen tulee että varjot vahvimmillaan saavat häkin näyttämään entistä isommalta.

Voisin ottaa esimerkiksi myös vielä tuntemattomamman taiteilijan. *Michelle Jane Leellä on omat aakkosensa. Kirjaimien sijaan, Lee käyttää pieniä väripalikoita ilmaisemaan tunteitaan.* (Napolitano 2014) Taiteilijalla on siis oma järjestelmänsä jolla hän tekee kirjaimista erivärisiä palikoita. Hänen teoksensa *There never was no other* (2011) (Kuva 7) on esimerkiksi mielestäni mielenkiintoinen. Värikkään ohuen linjan kulkeminen teoksen päästä päähän elävällä pinnalla, alun ja lopun taustan ollessa yksivärisen mustaa, linjan kuitenkin säilyen.

Kuva 7. There never was no other 2011 (Michelle Jane Lee)

Pohdin teosta tehdessäni myös usein omaa tapaa lukea minimalistista taidetta. Mielenkiintoista oli kun Sederholmin kirjassa *Tämäko taidetta?* (2001, 168-169) kerrotaan, että 60-luvulla minimalistisessa taidenäyttelyssä soitettiin myös minimalistista musiikkia. Minimalistiselle musiikille tavanomaista ovat myös toisto ja pelkistetyt äänet. Soittajat saattavat soittaa vain yhtä nuottia pitkään ilman yhtäkään sävelen vaihtoa pitkään aikaan. Minusta tämä on mielenkiintoista ottaa esille, sillä vaikka minimalismi on ulkokuoreltaan vivahteetonta, minusta tuntuu minimalistista taideteosta katsoessani, kuin se kuitenkin sisältä soisi todella vivahteikasta musiikkia. Voisin myös kuvitella tällaisessa näyttelyssä musiikin olevan hyvin elävää.

Oman minimalistisen taiteen lukutapaa oli kuitenkin yllättävän vaikea tutkia ja tulkita, ainakin tällä hetkellä. Pidän vain siitä tavasta jolla oman elämän kokemukset tulevat mieleeni todella vahvasti piirtyen katsoessani minimalistista kuvaa. Pidän ensin syntyvästä keskittyneisyyden tunteesta, *ahaa, mielenkiintoni halutaan suunnata nyt tässä hetkessä vain juuri tähän tiettyyn asiaan.* Seuraavaksi kun olen tulkinut kuvaa sen tyhjyyden antaa ajatuksieni keskittymisen

jälkeen liittää vapaasti omiin mielikuviiin. Keskittyminen alussa auttaa minua myös keskittämään teoksesta syntyvät ajatukseni päässäni johonkin todella tärkeään ja olennaiseen sen sijaan että ajatukset harhailisivat liikaa saavuttaakseen ne. En osaa paremmin perustella sitä miksi itse nautin juuri yksinkertaisen ilmaisun omaavasta taiteesta. Tämä on tapa jolla itse asioita jotenkin tällä hetkellä näen. Minimalistisen teoksen katsominen on rauhoittavaa. Kun ajatuksia syntyy liikaa voin palata jälleen kuvan jämäkkyyteen, ankkuriin ja palata ajatuksiin.

Tulin tulokseen, että vähäeleinen taiteellinen työskentelyni on itselleni ajatuksien kokoamista. Tämä oli hienoa ymmärtää, kuinka tärkeäksi työvälineeksi taiteellisen ilmaisun olen rakentanut itselleni. Vertaisin tekemistäni siihen, miten romua kasataan kuutioiksi. Vaikka ilmaisu onkin hyvin ”pakattu” tiiviiseen minimalistiseen muotoon kuten romu, sen sisällä voi ollakin vaikka minkälaisia mielenkiintoisia osia. Vaikka kuvamaailma olisi yksinkertainen hyvillä kuvallisilla valinnoilla, voin omassa tapauksessani kertoa tällä hetkellä paljon enemmän sisimmästäni, kuin pikkutarkkojen kuvien työstämisen kautta. Itselleni ainakin on hyvin tärkeää että kuvani sanovat jotain itsestäni juuri todella todella syvältä lähtevästä ajattelusta ja tunteista. *Minimalismin avulla taiteilija voi saada vapauden ilmaista itseään ilman vaatimusta ulkokuoreltaan runsaista visuaalisista elementeistä, sen sijaan luotetaan siihen että kaikista karuimmista ja pelkistetyimmistä elementeistä saisi rakennettua puhuttelevaa taidetta.* (Ibrahim 2016)

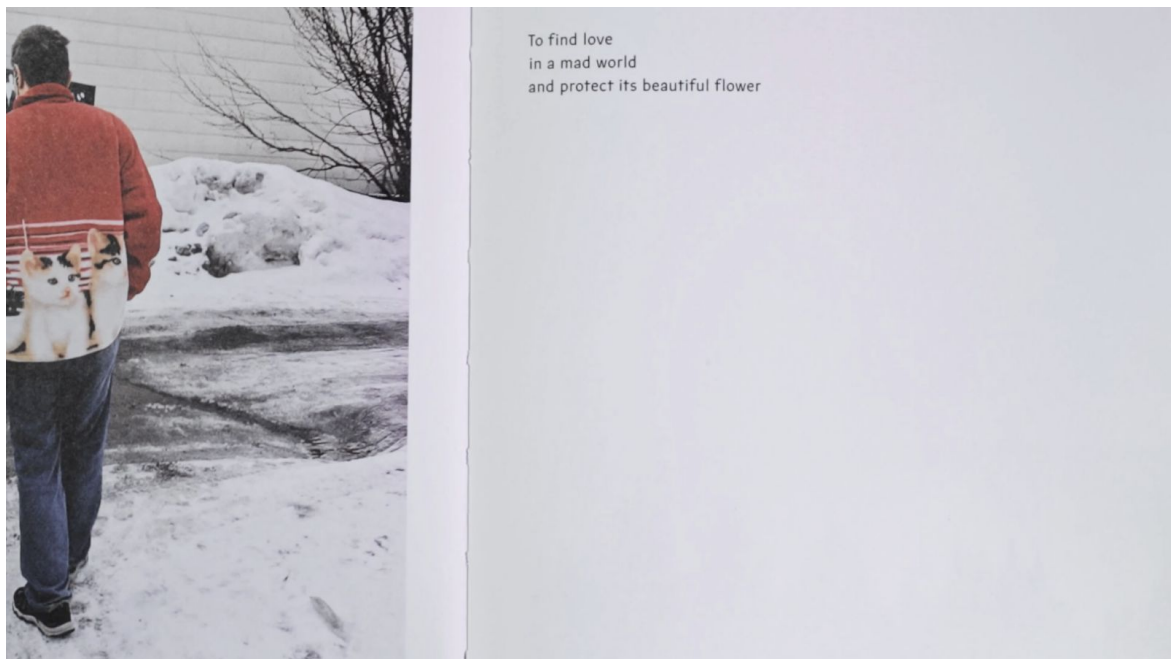
Oli mielestäni jännittävä yhdistelmä pyrkiä minimalistiseen ilmaisuun ja rikkoa sen tyypillistä jähmeyttä tekemällä osan oman kirjani sivuista arkkitehtipaperista, joka erkaantuessaan sitä seuraavasta tai edellisestä sivusta päästää entistä vähemmän läpi niillä olevaa kuvamateriaalia. Osa sivuista oli myös kirkasta muovia, jonka avulla sivujen elementtejä saa liikuteltua sivulta toiselle.

Tavoitteenani oli sen tavoittelemisen, että osaan saattaa ymmärtämäni näkyvään ja taiteellisesti syvälliseen muotoon itseäni puhuttelevin minimalistisin keinoin. Persoonallinen oma vahva ääni ja tapa sanoa asiat ovat muodikkautta tärkeämpää. Sain tutustua todella mielenkiintoisen materiaaliin ja aivan

uudenlaiseen taiteen tekemisen mahdollisuuksiin, mikä syvensi kirjan kuvitusta ja ilmaisua tekoprosessin aikana entisestään.

7 Inspiroivia teoksia:

Tässä kappaleessa esittelen kirja-teoksia joissa oli kyse kokeellisen runouden ja kuvamaailman yhdistämisestä. Omankin teokseni ollessa alussa paljon kuvallisempi tulin tutustuneeksi näihin kirjoihin, joissa on myös paljon kuvia. Vaikka omasta teoksestani tuli lopulta hyvin kuvaton, kuvia täynnä olevat ideat veivät kohti edellä mainittuja.

Kuva 8. Tekla Inari. Siniset vuodet, 2017 (Vimeo)

Siniset vuodet-kirjassa (Kuva 8) on Teklan tekemää runoutta ja kuvia. Hän on yhdistellyt runoihin kuvia, jotka antavat tekstille uusia merkityksiä ja toisinpäin. Kirja keskittyy Teklan kokemuksiin nuorten aikuisten elämästä. Kuvat teokseen on otettu kännykällä, mutta se ei ole oleellista, tärkeintä kuvissa ovat niiden sisältö ja se, miten ne toimivat yhdessä runojen, ja välillä enemmän päiväkirjamerkintöjä muistuttavien katkelmien kanssa. Se, kuinka ne antavat uutta ajateltavaa

itsenäisesti että myös rinnalla esiintyvistä runoista. Voisi luulla, että runo-teoksessa kuvallisuus olisi vain kahlitseva tekijä, mutta Teklan kirjassa ne antavat monessa kohtaa sanoille lisää syvyyttä, esimerkkinä (Kuva 8). (Tekla Inari, 2017) Toisena esimerkkinä on myös oma tulkintani sivulta, jolla Tekla runoilee: *Huoleni on yhtä suuri kuin tämä maa ja taivas*. Seuraavalla sivulla voi nähdä nuppineulan kokoisen maapallon lähes näkymättömissä keskellä mustaa aukeamaa. Taivas, josta puhuttiin, onkin paljon valtavampi.

Kuva 9. Saku Soukka, Paperipeili 2016 (Noxboox)

Tämä on myös toinen hyvä esimerkki suomalaisesta taiteilijakirja-teoksesta, jossa yhdistetään kuvaa ja runoa. Tässä tapauksessa runous on lisäksi konkreettista/visuaalista runoutta. (Jossa on kyse asettelun ja merkkien avulla haetusta kuvallisesta monitulkintaisuudesta ja symbolismista runossa.) Tämän teoksen löytäminen oli mielenkiintoista, sillä itseänikin kiinnosti konkreettisen ja visuaalisen runouden sijoittaminen teokseen. Teos kertoo mielenkiintoisesti Tekla Inarin teoksen tapaan nuoren aikuisen elämästä. Kirjan kuvauksessa kerrotaan, että *kuvat puhuvat kuin runot, ja runot ovat kuvia*. (Noxboox 2016.) Tämä on lause joka inspiroi minua todella paljon. Teoksessa olevilla runoilla on erilaisia

visuaalisia ominaisuuksia. Sanat muun muassa häipyvät, tai ovat sommiteltu poikkeuksellisesti. (Kuva 9)

8 Kuvan ja sanan yhteistyön menetelmiä

Löysin todella hyvän kirjan tämän luvun rakentamista varten, Kai Mikkosen 2015 ilmestynyt Kuva ja Sana. Mikkonen kertoo kirjassaan todella perinpohjaisesti kuvan ja sanan vuorovaikutuksen mahdollisuuksista.

Nykypäivänä on rajaton määrä kuvan ja sanan yhdistely-ympäristöjä. Kuvat ja sanat ovat monesti harvoin toisistaan riippumattomia. Ympäristöjä, joissa näkee sanojen ja kuvien vuorovaikutusta päivittäin, ovat esimerkiksi vaikka sanomalehti tai liikennemerkki, mutta tietoinen kirjaimien ja tekstin kanssa kokeilujen tekeminen on tietenkin vielä aivan eri lajinsa. (Mikkonen 2015, 13, 14, 382, 368.)

Vuorovaikutus merkitsee sitä, että kaksi tai useammat navat ottavat vuoroja ja harjoittavat kaksisuuntaista kommunikaatiota. (Mikkonen 2015, 44)

Kuvien ja sanojen välillä on paljon erilaisia vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. Se on enemmän kuin vain sitä, että kuva toistaisi sanasta sanaan, mitä sen vieressä olevassa kuvassa ilmenee. (Mikkonen 2015, 21,22)

Joseph Schwartzin mukaan kuvan ja sanan vuorovaikutuksen muotoina ovat : *täydentäminen, lisäys, vastakohtaisuus, informaation ylimäärä, joka palvelee esimerkiksi poeettista funktiota, yhdenmukaisuus, yksityiskohtaistaminen, reduktio, tarkennus, vahvistaminen, laajentaminen, täydentäminen, vuorottelu, poikkeama, vastustaminen ja vieraannuttaminen*. Nämä tarkoittavat sitä, että esimerkiksi kirjan aukeamalla oleva kuva vahvistaa sen rinnalla olevaa tekstiä, vaikka toistamalla tekstin aiheita omalla tavallaan tehden siitä ja itsestään entistä puhuttelevamman. Vierellä oleva kuva voi myös laajentaa tekstin merkitystä tuomalla siihen uutta näkökulmaa, tai sitten kuva tuo tekstille vastakohtan, joka tuo kontrastin avulla

kummankin piirteitä esiin. Nämä ovat vain muutamia kuvaavia esimerkkejä mutta kuvaavat paremmin, mistä Schwartzin listassa olevien vuorovaikutuskeinojen vaikutuksen aikana tapahtuu. (Mikkonen 2015, 333)

Schwartzin jaottelut valaisevat sitä, kuinka monella tavalla sanoja ja kuvia on mahdollista yhdistellä. Listassa olevista asioista ei välttämättä kerralla toteudu vain yhden vuorovaikutuksen muodon vaikutus vaan useamman samaan aikaan. Yhdistelmien määrä on rajaton. Kaiken lisäksi esimerkiksi kirjoissa kuvan ja sanan vuorovaikutuksen mahdollisuudet ovat todella tapauskohtaisia riippuen teoksesta. Mikä lisää mahdollisuuksia entisestään. (Mikkonen 2015, 334)

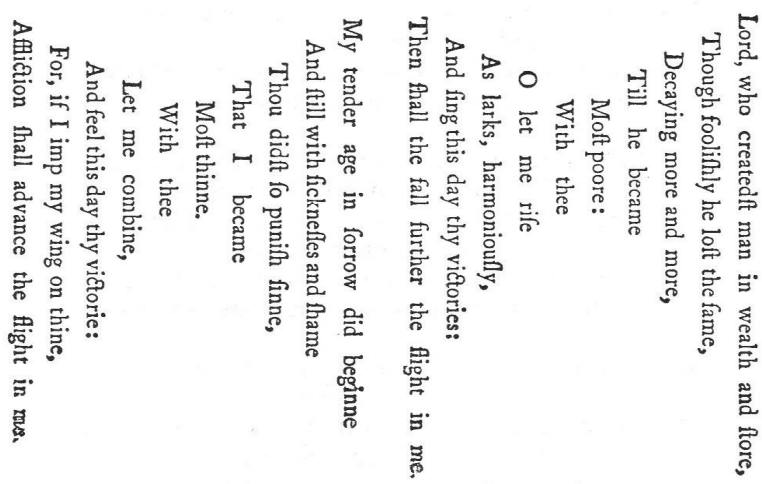
Kuvan ja sanan välinen suhde voi olla todella monimuotoinen. Esimerkiksi. *Esitysmuotojen eroilla ja niiden välille jäävillä informaatioaukoilla on merkitys sillä ne tuovat esiin tulkinnallisia mahdollisuuksia ja aktivoivat lukijan mielikuvitusta uudella tavalla* (Mikkonen 2015, 360).

Kaikki asiat missä tahansa, jossa on kuvia ja tekstiä ovat koodien yhteistoimintaa. Kuvat ovat oma koodinsa joka taas toimii tekstin kanssa yhdessä, joka on oma koodinsa. *Unien kuva arvoitukset, merkitykset, siirtymät ja symbolit sekä sanojen ja kuvien sulautuminen ovat eräänlaisia kuvakirjan esiasteita. Uni ei ole kokonaisuus ilman tulkintaansa ja vielä vähemmän tulkinta toimii ilman unta.* (Mikkonen 2015, 368.)

Lettristien mielestä kirjainmerkeillä on paljon muitakin tehtäviä ja merkitystä kuin vain eri äänteiden symboloiminen. Lettristien mukaan kirjain oli "kaikkein voimakkain yksittäinen esittävä yksikkö". Heidän mukaansa yksittäinen kirjan minkä tahansa esineen vieressä saattaa muuttaa koko esineen merkityksen. Lettristit olivat myös hyvin kiinnostuneita käyttämään kirjaimien ulkopuolelta länsimaisia symboleita viestivinä merkkeinä. He myös pohtivat sen mahdollisuutta, että mitä jos katsoja kokisi kirjaimet ja symbolit ilman niistä opittuja asioita, minkä nimisiä ne ovat ja mikä niiden tehtävä on. Kirjaimien muodon olemus yritettiin nähdä uudestaan. (Mikkonen 2015, 47-48.)

9 Tekstitaide

Runo on ydin joka pakenee itseään ja määritelmiään. Jos joku menee määrittelemään mitä runo on, se provosoituu ja on jotain muuta (Jääskeläinen 2016)

Lord, who createdst man in wealth and flore,
Though foolishly he lost the fame,
Decaying more and more,
Till he became
Moft poore:
With thee
O let me rife
As larks, harmoniously,
And sing this day thy victories:
Then shall the fall further the flight in me.

My tender age in forrow did beginne
And fill with sicknes and flame
Thou didst fo punish finne,
That I became
Moft thinne.
With thee
Let me combine,
And feel this day thy victorie:
For, if I imp my wing on thine,
Affliction shall advance the flight in mee.

Kuva 10. Easter wings, George Herbert, 1633 (Wikimedia)

Kuvassa oleva kokeellinen runo on hyvin vanha mutta arvostettu George Herbertin “Easter Wings” vuodelta 1633. Tuli ja Savu-runous lehti mainitsee Tekstitaide numerossaan (2012, 34) sen olevan yksi kaikista onnistuneimmista, sillä siinä näkyy että konkreettisen runouden päämäärä on saavutettu. “Visuaalinen, verbaalinen ja kuuloon perustuva” yhdistyvät runossa. Eli runon sisällön lisäksi tekstillä on oma mielenkiintoinen muotonsa joka kuvaa siipiä. Se saa lukijan päässä syntymään lisää ajatuksia. Myös runoa lausuesssa voi kuulla miten säkeet alkavat lyhenemään ja jälleen pitenevät. Kuten vaikka siipien räpyttelyn ja ilmassa liitelyn vaihtelu (Tuli&Savu, 2012, 34)

Kuten kuva 10 todistaa, tämänkaltaista kokeellista ilmaisua runon parissa on ollut jo kauan. Kuvan ja sanan välille on jo kauan sitten syntynyt mielenkiintoisia

suhteita. Jo dadaistisesta ja surrealistisesta taiteesta löytää tapauksia joissa teksti muodostuu kuvankaltaiseksi. (Mikkonen 2015, 44-45.)

Kuvan 10 kaltaisessa tekstitaiteellisessa ilmaisussa runoja rakennetaan käyttämällä kirjaimia, mutta myös muunlaisia kirjoitukseen liittyviä elementtejä, ja asetellaan tavallisesta poikkeavasti. *Runon sisällön ja sen visuaalisen asettelun välille muodostuu keskustelua.* Merkityksiä rakennetaan lisävälineiden avulla runon ympärille. Monet pienet kirjoitusmerkit myös tavallisten kirjaimien lisäksi toimivat monipuolisina merkityksien muodostajina. Typografialla on sallittua tehdä useita kokeiluja ja myös monia muita visuaalisia keinoja on sallittua käyttää runossa. Vaikka värin vaihtamista tai esimerkiksi erilaisia liikkeeseen, katoamiseen, pirstaloitumiseen, toisistaan irtautumiseen, erilaisien muotojen ja ilmiöiden jälittelyyn liittyviä efektejä.

Mitä tahansa keinoja on käytetty, visuaalisen ilmeen täytyy "vangita huomio." Teoksen oma arvo perustuu kokonaan siihen että mitä teoksella yritetään saavuttaa. (Tuli ja Savu, 2012, 34)

Konkreettinen runous ja visuaalinen runous ovat kaksi eri runollisuuden muotoa ja kummassakin on kyse edellisen kuvauksen kaltaisten ilmaisutapojen hyödyntämisestä. Konkreettinen runous on kuitenkin visuaalisen runouden alakäsite. Visuaalinen runous eroaa sillä tavalla, että se ei välttämättä ollenkaan edes sisällä teksti elementtejä. *Tutkiessaan tekstin, kielen ja havainnon rajoja runot voivat pyrkiä myös sanoista pois* (Tuli ja Savu 2012, 35.)

Nämä runoudenlajit aiheuttavat kummastusta, sillä ne rikkovat rajoja jatkuvasti. Tekstitaidetta ei havainnoida vain tekstiä lukemalla, kirjoitusmerkeillä voi olla monia poikkeuksillisia lisämerkityksiä, ja asettelukin tuo uutta tulkinnanvaraa. "Kuten yksittäisissä sanoissa erilaisilla visuaalisilla ratkaisuilla (sommittelu, erilaiset kirjainmerkit) voi olla monenlaisia merkityksiä yhden sijaan. Kirjainmerkeillä itsellään muodostetaan kuvia, ja kirjaimista syntyneet kuvat tukevat itse kirjaimista syntynyttä tekstiä." (Tuli ja Savu 2012, 35)

Tekstitaiteen määrittelemisen ei ole helppoa, koska sen nimen alle kuuluu hirveästi erilaista materiaalia. Runoutta on niin monenlaista ja kuvataidetta, joka liittyy jotenkin runouteen on todella paljon. Nykypäivänä on hyvin yleistä ja suositeltavaa, että eri taiteenlajit sulautuvat keskenään. Lainailun tuloksena syntyy aivan uudenlaisia tapoja ja välimuotoja taiteen saralle ja katsojakin joutuu haastamaan tapoansa katsoa taideteoksia. On mielenkiintoista, millaiseksi lukemisen ja katsomisen suhde muodostuu (Tuli ja savu 2012, 6)

Yksi suurimpia tämänkaltaisen kokeellisen visuaalisen ja konkreettisen runon (ja monenlaisen muun kokeellisen runouden) julkaisijoita on suomalainen sivusto Nokturno.fi.

Tutkin lopputyöprosessin aikana myös muita runon muotoja. Koen, että tulevaisuudessa näistä runouden ja taiteen välimaastoista voisi olla minulle paljon hyötyä myöhemminkin.

10 Kuvataiteen ja runouden yhdistäminen

Se, miten teksti ja kirjoitus liittyy kuvataiteeseen, on valtavan laaja alue. Keskityn kuitenkin kirjoitelmassa runouden ja visuaalisuuden yhdistämiseen.

Haluan käsitellä tätä aihetta opinnäytetyökirjoitelmassa, sillä halki koko teoksen työstön ajan otin aiheesta todella paljon selvää, sillä se inspiroi kirjan sivujen suunnitteluprosessia avaamalla kokellisen runon mahdollisuuksia. Nautin todella paljon sen tutkimisesta, millaisen suunnan kuvataide voi runouden kanssa muodostaa.

Taide ja runous ovat inspiroineet toisiaan todella kauan. Runoilijat ja taiteilijat ovat tehneet esimerkiksi erikseen jo antiikin ajoista "ekfrasis"-nimistä runoutta (Mikkonen 2015, 263) jossa tarkoituksena on kuvailla omia tuntemuksia taideteoksista. Ekfrasis ulottuu aivan nykypäivän taiteeseen asti. The Ekphrastic Review-sivustolle on kerätty ekfrastistista runoutta vanhaan kuin nykytaiteeseen liittyen eri tekijöiltä. Projektin tarkoitus on, että taiteen katsominen runouden

kautta auttaa ehkä ylittämään luovuuden esteitä ja synnyttämään uusia loputtomia mahdollisuuksia ja tapoja nähdä taidetta ja asioita ympärillä. Taiteilijoille taiteesta kirjoittaminen luovasti voi myös tuoda omaan tekemiseen ja taiteeseen yleensä uutta näkökulmaa ja selkeyttää ajatuksia. (Ekhprastic 2018)

Lopputyörosessin aikana kiinnostivat poikkitaiteelliset muodot, joissa kuvataide ja runous kohtaavat. Nokturno-sivusto, joka on jo edellä mainittu kokeellista suomalaista runoa keräävä internet sivusto tutustutti aiheeseen. Sivustolta löytyy monia kiinnostavia kokeellisia runouden menetelmiä joista osa runoista oli jo osittain kuvataidetta. Ensimmäiseksi löytämiäni runoteoksia joita sivustolta löysin ja ihastuin koko ilmaisu muotoon oli muun muassa Anne Maria Uriben animoitujen runojen sarja, jossa kirjainmerkkejä, kuten pelkkiä pisteitä oli animoitu liikkumaan tehden mielenkiintoisia pikku kokonaisuuksia. Teos liittyi myös liikkuvan runon tekstinäyttely kokonaisuuteen kirjallisuuslehti Lumoojan 2004 järjestämään “Lumoavaa Liikettä” joita oli koottu internettiin. (Nokturno)

Sivustolta löytyy paljon erilaisia runouden alalajeja. Esimerkikiksi peli- ja löydettyä, sekä video runoutta. Installaatiota taas lähestyy esimerkiksi suomalainen Tarja Hallbergin ja Nina Mutikin projekti Runopaikka, jossa runoja oli viety ulos Lapin maisemiin Kolille ja tallennettu kuvaamalla. Kaikki tämä oli lopulta koottu omalle internetsivustolleen. (Nokturno) Tekijät kertovat teos kokonaisuudestaan: *Tavoitteemme oli löytää keinoja, joilla runo reagoi ympäristöönsä. Tilanteen ja luonnon luoma sattuma loivat ainutlaatuisia, hetkeen sidottuja runopaikkoja.* (Runopaikka)

Kuva 11 Irma Blank, Radical writings, 1983 (Artsy) ja Kuva 12 Irma Blank, Radical writings, 1983 (Artsy)

Esimerkkinä kuvataiteilijasta, joka on ottanut maalauksiin runollisuuden maailmasta elementtejä, on Irma Blank. Hän kuvaa omien abstraktien teoksiensa viivamaista jälkeä kirjoittamisen ja hengittämisen imitoimiseksi. (Kuva 11 ja 12) Pysähdykset ja väriluikumat kuvassa kuvaavat sekä kirjoituksen että hengityksen kulkua. (Curamagazine 2013.)

Vielä esimerkkinä mielenkiintoisesta löydöstä oli haptisen runon-genre. Kyseessä on kosketettava runo jossa erilaiset pinnat muodostavat tuntemuksia, tästä kokonaisuudesta muodostuu haptinen runo. (Wikipedia.) Tällaisella runoudella on kuvauksensa perusteella mielenkiintoiset mahdollisuudet laajentua kuvataiteeseen.

Runon ja kuvataiteen yhdistämisen kaikki mahdollisuudet menevät pidemmälle kuin omani kirjassani tai kirjallisessa, ja niitä löytyi valtavasti, mutta esimerkit kuvaavat oivasti sitä, mikä minua tässäkin teoksessa kiinnostaa. Se maailma jossa rikotaan maailmaa kirjallisen ja kuvallisen ilmaisun välillä. Niiden keinojen

avulla ajatuksia avaavien toistensa kanssa keskustelevien yhdistelmien tekeminen. Luulen että näistä olisi tulevaisuutta varten paljon hyötyä.

11 Taiteilijakirjoista

Taiteilijakirja monine materiaalmahdollisuuksineen mahdollistaa sen, että niissä voi käsitellä monia aiheita monella monipuolisella tavalla, niin monella, että teosta tuskin enää tunnistaa kirjaksi (Helsingin taiteilijaseura 2013) Taiteilijakirja syntyi 1960-luvulla ja alkoi yleistyä 1970-luvulla. Suomessa taiteilijakirja alkoi olla tuttu termi 1980-luvulla.

Kirjataiteilija Tatjana Bergelt kertoo, että haluaa välttää sen, että teosta alettaisiin sitä katsoessa kategorisoimaan jonkinlaiseen muottiin. Hän ei sulje asioita pois, enemmänkin hän miettii mä kaikkea kirjateos voi olla (Kujamäki 2015).

Taiteilijakirja on moniulotteinen elämys (Turun sanomat). Kirja voi esitellä kuvia, synnyttää ääniä ja hajuja se voi omaksua epätavallisia muotoja, se voi laajentua tilaan tai ahtautua tasaiselle pinnalle. Kirjassa on suuret mahdollisuudet syvälliseen ja monipuoliseen taiteilijan itse valitsemansa aiheen pohdintaan. Kirja on itsessään valtava tila onnistuessaan. (Bergelt 2014, 7.) Siis kirjan perinteisten piirteiden kadotessa, tekstiä jopa paljon tärkeämmäksi voivat esimerkiksi nousta sen materiaalit ja sen eri osien symboliikka.

Taideteokselle tulee syvälinen tausta, kun taiteilija tutkii omaa valitsemaansa aiheita. Taiteilijan täytyy oikeasti tuntea oma aiheensa sen lisäksi, että hänellä on innostusta tehdä kirja. *Kirjoissa kohtaan palautuvaa todellisuutta. Ne ovat eläviä arkistoja. Parhaimmillaan kuvakirjat tuovat esille, määrittelevät, ja säilyttävät valokuvaajan työn ajatusmaailman.* (Eskola 2009, 11, 17.)

Taiteilijakirjoja esittelevä kirjaa selatessa “500 handmade books 1” ja “500 handmade books 2” teoksia tuli selväksi, että ajan kuluessa tapoja tehdä kirja on tullut ajan myötä valtavasti. Monia periaatteita tavallisessa kirjassa kaadetaan.

Taiteilijakirjoilla taiteenmuotona on varaa kehittyä Suomessa, sillä se on täällä niin uusi. Myös tämän takia sanoisin lopputyön tekeminen oli mielenkiintoista, koska taiteilijakirja että visuaalinen runo ovat suhteellisen uusia ja hieman tuntemattomampia "taiteenlajeja".

Weseburg on luetellut erilaisia kategorioita joihin taiteilijakirjat voivat kuulua: *taiteilijakirjat, monistetut julkaisut, kirjaesineet, taiteilijoiden sanomalehdet ja aikakauslehdet, ephemerat (taiteilijoiden suunnitelemat julisteet ja kutsut), valokuvajulkaisut, postikortit, postimerkit, tarrat, graafiset teokset, xerox-kopiot, leimasimet, musiikkijulkaisut, radio taide, multimedia, cd-rom, dvd-julkaisut, taiteilijavideot ja elokuvat, internet taide ja tietokonetaide*. Kategorisointi kertoo todella hyvin juuri siitä miten laajat taiteilijakirjan mahdollisuudet juuri ovat. (Weserburg.)

12 Käytännön tekovaiheet

Käytännön tekoväline, jolla suurimman osan teoksesta tein, oli InDesign. InDesignilla työskentely oli todella kätevää, mutta työväline ei ollut kovin jännittävä. Aivan ensimmäiseksi valitsin kuvamaailmaksi kirjaan vanhoista lehdistä löytämäni kuvat. Näiden kuvien valitseminen oli todella haastavaa. Tarja Tuupasen, opinnäytetyöohjaajani kanssa, sain vaihdettua paljon ajatuksia siitä, kuinka paljon teokseen kuvia jää. Kävimme toki läpi koko prosessin aikana todella monta muutakin asiaa, esimerkiksi mitkä ideat ovat kirjaan tarpeeksi laadukkaita. Lopulta uskalsin jättää kirjan hyvin kuvattomaksi sillä ymmärsin että koko kirjaa yhdistävä tekijä voisivat olla juuri ne ideat, joissa tilaa kuvien ympärille on jäänyt paljon. Huomasin, että abstraktimpien elementtien avulla sain paljon enemmän ilmaistua ajatuksiani tavalla, jolla halusin.

Sidoin tekoprosessin aikana kerran kirjan kokeillakseni ja nähdäkseni itse, miten sivut kirjan sisällä kulkevat, kun se sidotaan. Kävin myös kirjansitojan kurssilla, jossa tehtiin kirjaa varten säilytyslaatikko. Kirjaa suojaavan laatikon tekoprosessin

aikana tuntui, että tulin käsillä tapahtuvan konkreettisen tekemisen kautta vielä läheisemmäksi teokseni kanssa.

Tilasin netistä paljon materiaaleja kirjaa varten, esimerkiksi peilimäisiä materiaaleja joista yhdestä näkyy läpi kun sen asettaa valoa vasten, selkeämmin ja epäselkeästi peilaavia materiaalia ja muovikalvoa, joka muuttaa väriä riippuen siitä mistä kulmasta materiaalia katsoo. Mietin materiaaleja tarkkaan, että ne myös tukevat teoksen aihetta. Esimerkiksi se, että kalvo muuttaa väriä eri kulmista katsottuna (oikein katsottuna ne myös katoavat kokonaan), kuvaa mielestäni sitä hyvin, kuinka on vaikea nähdä tai päättää jonkin asian oikeaa luonnetta. Jos värejä on edes olemassa ollenkaan. Peilien kanssa saisin myös aikaan monenlaisia vaikutelmia tekstin kanssa. Tilasin materiaaleja lukuisista liikkeistä ja tuntui huvittavalta miten löysin juuri etsimääni väriä vaihtavaa kalvoa autotarvikekaupasta. Uusia ideoita syntyi sitä mukaa, kun materiaalit saapuivat.

Kirjansitojaan yhteyden ottaminen oli tärkeä vaihe. Tapasin kirjansitojan erikseen useamman kerran, ja keskustelimme asioista, joita pitää ottaa huomioon kirjaa sitoessa. Oli tärkeää, että muovimateriaali, jota käytin kirjassa, ei mene sitoessa rikki. Sovimme, että kirjansitomo Hulkkonen Lappeenrannassa tulee sitomaan kirjani huhtikuun loppupuolella. Kirjoja tulee olemaan kaksi kappaletta, toinen selailua varten. Tekoprosessin edetessä sitä tärkeämmäksi tulivat kaikki mahdolliset yhteydet kirjan materiaalien, tekstin ja muun sisällön välillä, ja tein päätöksiä kirjan kanteen ja esillepanoon liittyen harkitummin. Tuntuu että tällainen harkittu ja hallittu tekeminen oli itselleni todella hyvää harjoitusta. Olenhan luonteeltani kuitenkin aika räiskyvä ihminen.

Osan sivuista painoin itse serigrafian menetelmin, sillä tulostimella ei ole mahdollista painaa tarvitsemaani valkoista väriä. Myös tulostamisessa piti olla tarkkana, sillä koneella ei ennen oltu painettu kokonaista kirjaa.

Teoksen esillepanoa mietin tarkkaan. Halusin lisätä teokseen myös jotain, mitä katsoja saa itse matkaan ja voi haastaa ajatteluaan myös teoksen ulkopuolella.

Minua oli kiinnostanut jo opintojen alusta alkaen hauska idea siitä, että katsoja saa jotain mukaan teoksesta, ja teos ikään kuin jatkaa matkaansa taidemuseon ulkopuolelle. Tein paksummasta paperista useita pieniä Polaroid-kehyksen mallisia kehyksiä, joiden alareunaan oli kirjoitettu erilaisia mielenkiintoisia tekstinpätkiä joita saattaa löytää vanhoista valokuvakansioista. Kun kehyksellä rajaa haluamansa alueen ja yhdistää kehyksen reunassa olevaan tekstiin, tapa nähdä rajattu asia muuttuu. Katsoja voi myös etsiä teksteihin sopivia mielenkiintoisia kohteita rajattavaksi kehyksen sisälle.

Päätin myös lisätä teokseeni mahdollisuuden mennä omaan runooni sisälle. Sain idean, että yhden kirjan sisällä olevista kokeellisista runoista haluan siirtää peili-kontaktimuovilla lattiaan, ja katsoja seisahtaa sen sisälle, kun astuu lukemaan kirjaa. Tämän jätin kuitenkin tekemättä. Koin että on parempi että pöydän ääressä jossa teos on on mieluummin penkki jolla katsoja saa tutkia teosta Rauhassa.

13 Lopputulos

Kuva 13 Huomioita epävarmuudesta, Sini Sirén, 2018

Nyt lopputulosta pohtiessani, oleellisin kirjassa, sen sisältö on valmistunut kokonaan. Kirja pitäisi enää tulostaa, painaa ja antaa sille kannet. Ulkoasu on suunniteltu ja myös esillepano valmiiksi. Näen kokonaisuuden mielessäni, vaikka se ei ihan vielä edessäni olekaan.

Tuntui, että mitä tutummaksi minimalistinen ja kokeellisen runon ilmaisutavat tulivat, sitä enemmän aloin keksiä ideoita. Runojen ja omien kuvien yhdistäminen oli erittäin mielenkiintoista. Se, että sivut jäivät erittäin vaaleiksi ja värittömiksi, yllätti minua todella paljon siinä vaiheessa, kun kirjan sisältö oli valmis. Koen, että tekstin ja kuvan yhdistäminen voisi olla vain alku jollekin uudelle mielenkiintoiselle tekemiselle tulevaisuuttani varten.

Olen tyytyväinen siihen, että vielä viimeisten viikkojen aikana päätin lähteä muokkaamaan teoksessa olevaa sisältöä.

Tuntuu, että monet hyvät ideat sain vielä juuri pari kolme viikkoa ennen tulostusta huhti-maaliskuun aikana.

Kirjan sisällä koitin ottaa mahdollisimman monia näkökulmia. Jokaisesta kuvasta itselläni on hyvinkin konkreettisia omia muistoja tai ajatuksia, ai sitten liitän ne vahvasti johonkin maailman tapahtumaan. En haluaisi avata aivan kaikkea, mitä teoksessa on, mutta luulen, että se voi valaista ihmiselle, jolle minimalismini lukeminen ei ole niin tuttua millaisia viestejä nämä pienet elementit voivat lähettää. Otan esimerkiksi muutaman aukeaman sisältämän materiaalin:

Aivan ensimmäisellä sivulla on kirjoitusviiva, joka sivua kääntämällä paljastuu että kirjoitusviivastoja on sivun täydeltä. Esimerkiksi tähän aukeamaan liittyen minulla oli ajatuksia kirjattuna ylös muualle *kuin jonkin asian sisältö voikin olla yhtäkkiä paljon suurempi, mitä jos onkin jonkin ihmisen elämäntarinassa vain yksi rivi vaikka haluaisi olla kokonainen tarina, tai mitä jos jokin asia täytyy selittää vain yhdellä sanalla usean sijaan*. Koin hyväksi työmenetelmäksi sen, että kirjoitin jokaisesta sivusta kirjassa paljon ylös omia ajatuksiani joita herää omista kuvistani. Jos saan kuvasta paljon ajatuksia, ja ne ovat todella tärkeitä/isoja ajatuksia koen että ideointi on kuvan kohdalla onnistunut.

Sokkelokuvassa tarkoituksena oli, että asioiden laajuus voi tulla yllätyksenä. Asiat eivät olekaan selkeydessään vain sitä, miltä näyttävät. Huoneen ympärille tuleekin sivun käännön jälkeen paljon seiniä ja käytäviä ja osa huoneista voi olla sellaisia, että niihin saa etsiä ovea kauan, jos ovea on olemassa ollenkaan. Keskusta on valkoinen ja huonosti erottuva sen takia, että joskus on todella vaikea nimetä sitä asiaa, joka on kaiken keskipisteessä, mistä uudet seinät syntyvät

Valokuvakehyksissä ajatuksen tarkoitus oli se, että joitakin asioitakin voi olla todella pelottava edes ajatella, tai sitten yllättäen kun jotain asiaa kehoitetaan kuvittelemaan mieleen, tuleekin aivan jotain muuta kun itsekään odotti.

Olen edelleen hieman häkeltynyt siitä, kuinka itseäni miellyttävä kirjasta lopulta tuli, koska koin marras-tammikuun välillä pitkän ja haastavan suunnitteluprosessin, jossa alussa tuntui, että ideat ovat todella vajaavaisia, mitä ne ehkä olivatkin lopputulokseen verrattuna. Vielä tammi-huhtikuussakin jo valmiiksi oletetun kirjan sisältö muuttui todella, paljon mitä lähemmäksi palautuspäiviä palautuspäivää tultiin.

Tuntui että oma taiteellinen tyylini kehittyi suuren harppauksen. Teinkin hyvin monta yli 12 tunnin päivää koululla jolloin tuntui että aivot kiehuivat. Onneksi Tarja Tuupanen sanoi että tekemisen määrä näkyi kirjassa. Lopussa tuli jopa hieman kiire, että tein kirjaan äkkinäisiä valintoja joita mietin edelleenkin muuttaisinko jotain.

Koin että sain tallennettua kirjaan todella monta asiaa joita olen havainnut epävarmuudesta. Taide on upea tapa tehdä arvoa ja näkyvyyttä sellaisille asioille joilla sitä ei ehkä ole tarpeeksi. Omille havainnoille arvon antaminen teoksen muodossa oli todella ihanaa. Koko ajan teosta tehdessäni kuitenkin pidin erittäin tärkeänä että katsojakin saa siitä irti paljon.

Teoksen tekeminen ja kirjoittaminen oli todella mielenkiintoinen ja avartava kokemus. Tuntuu että pääsin aivan uudella tavalla käsiksi siihen mitä haluan omalla taiteellani sanoa ja millainen tekotapa on juuri minulle ominainen. Tarja Tuupasen neuvojen kautta uskalsin lähteä karsimaan kirjassa olevaa kuvamateriaalia. Tuntuu siltä, että koko kuva- ja sanataiteen leikkikenttä on valtavan täynnä mahdollisuuksia ilmaista ajatuksia monipuolisesti. Myös minimalistinen ilmaisu alkoi innostaa minua entistä enemmän. Pääsin paremmin yhteyteen lopputyön aikana niiden asioiden kanssa jotka minua omassa kuvataiteessani kiinnostavat ja se on hyvä pohja useiden muiden töiden syntymiselle. Lopputyö oli itselleni myös jonkinlainen näytön paikka, ja tämän jälkeen koen itseni rohkaistuneeksi jatkaa taiteellisen työn tekemistä aktiivisena.

Kuvat

Kuva 1. Sini Siren, Ensimmäinen kirje peloistani, 2016, s. 10

Kuva 2. Kaija Poijula, Piste, 2012, (RikArt), s. 13

Kuva 3. Kaija Poijula, Pilkku, 2012, (RikArt), s. 13

Kuva 4. Laszlo Moholy-Nagy, Laboratory Glass Study, 1938, (All Art), s. 16

Kuva 5. Laszlo Moholy-Nagy, Double Loop, 1946, (Moholy Nagy), s. 16

Kuva 6. Mona Hatoum, Light Sentence, 1992, (Tate), s. 17

Kuva 7. There never was no other, Michelle Jane Lee, (Michelle Jane Lee), s. 18

Kuva 8. Tekla Inari, Siniset Vuodet, 2017, (Vimeo), s. 20

Kuva 9. Saku Soukka, Paperipeili 2016, (Khaos Publishing), s. 21

Kuva 10. George Herbert, Easter Wings, 1633, (Wikimedia), s. 24

Kuva 11. Irma Blank, Radical Writings, 1983, (Artsy), s. 28

Kuva 12. Irma Blank, Radical Writings, 1983, (Artsy), s. 28

Kuva 13. Sini Siren, Huomioita epävarmuudesta, 2018, s. 33

Lähteet:

Bengtson, N. 2017. Kirja erikoisena esineenä. Vantaa: Avain.

Bergelt, T. 2014. Luonnollisesti - Taiteilijakirjoja Suomesta. Helsinki: Parvs.

Chen, J. 2013. 500 Handmade books vol 2. Lark Crafts.

Curamagazine. <https://curamagazine.com/irma-blank-breath-paintings/> Luettu: 13.4.2018

Ekphrastic Review. <http://www.ekphrastic.net> Luettu: 15.1.2018.

Eskola, T. 2009. Valon aakkoset - valokuvakirjat Suomessa. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.

Helsingin taiteilijaseura.

<http://helsingintaitelijaseura.fi/nayttelyt/taiteilijakirjanayttely/> Luettu 2.3.2018.

Huffingtonpost, 2016.

https://www.huffingtonpost.in/afzal-ibrahim-/understanding-minimalist-_b_9037110.html Luettu 26.3.2018

Invisiblepeople <https://www.youtube.com/channel/UCh4pyZUB0mNzieaKv831fIA>
Katsottu: 24.2.2018

Jyväskylän yliopisto.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/taiku/taidehistorian-aikajana/nykytaide/minimalismi>
Luettu: 5.3.2018.

Kauneimmat kirjat. <http://www.kauneimmatkirjat.fi/arviointi/> Luettu 15.2.2018.

Kejonen, S. 2017. Vihkilumen talo. Helsinki: Otava.

Kramer, H. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Minimalismi> Luettu 5.3.2018.

Kujamäki, P. 2015. Kirjakeista kirjataiteeseen. Luettu: 3.2.2018.

Lehikoinen, T. Teittinen, J. 2012. Tuli ja Savu: Tekstitaide. Helsinki: Kauppakamari.

Luutii. <http://www.luutii.ma-pe.net/merkillinen-visuaalisen-runouden-nayttely/>
Luettu: 15.2.2018.

Mikkonen, K. 2015. Kuva ja sana. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Miller, S. 2008. 500 Handmade books vol 1. Lark Crafts.

Moholy Nagy Foundation. <http://moholy-nagy.org> Luettu: 25.3.2018.

Dailybruin. <http://dailybruin.com/2014/04/01/artist-spells-out-emotions-through-her-minimalistic-pieces/> Luettu: 13.3.2018.

Nokturno. <http://nokturno.fi/poem/lumoavaa-liiketta> Luettu: 15.12.2018.

Nokturno. <http://nokturno.fi/files/ana-maria-uribe/anipoems.html> Luettu: 15.12.2018.

Runopaikka. <https://runopaikka.com/> Luettu: 15.12.2018.

Savon sanomat.

<https://www.savonsanomat.fi/kulttuuri/Runo-on-mahtavan-notkea-muoto-joka-kapinon-ma%C3%A4ritelmi%C3%A4-vastaan/796383> Luettu: 25.3.2018.

Sederholm, H. 2001. Tämähkö taidetta?. Helsinki: WSOY.

Soukka S. 2016. Paperipeili, Helsinki: Khaos Publishing.

Special books by special kids.

<https://www.youtube.com/channel/UC4E98HDsPXrf5kTKIgrSmtQ> Katsottu: 26.2.2018

The Art Story. <http://www.theartstory.org/artist-moholy-nagy-laszlo-artworks.htm> Luettu 25.3.2018.

The Talks. <http://the-talks.com/interview/mona-hatoum/> Luettu: 25.3.2018.

Turun Sanomat. Taiteilijakirja on moniulotteinen elämys. 2004.

<http://www.ts.fi/kulttuuri/1073998118/Taiteilijakirja+on+moniulotteinen+elamys> Luettu:4.3.2018.

Weserburg. <http://www.weserburg.de/index.php?id=739&L=1>, Luettu 3.4.2018

